

DIALECTOLOGIE ȘI TOPONIMIE: CORELAȚII DIATOPICE ȘI SEMANTICE (TERMINOLOGIA FORMELOR DE RELIEF)

MIRCEA CIUBOTARU*

Al cincilea volum din seria NALR–Mold. Bucov.¹ (volumul I, din anul 1987, a apărut concomitent cu un volum introductiv, *Date despre localități și informatori*) a ieșit de sub tipar în ritmul rezonabil al posibilității redactării unei lucrări atât de complexe, dificile științific și tehnic, de un colectiv restrâns, dar experimentat, la opt ani după cel anterior (2014). Realizarea acestei opere lingvistice de interes național este aportul a trei generații de dialectologi ieșeni. Acum, este și momentul unei despărțiri fizice, prin dispariția profesorului Stelian Dumistrăcel, ultima verigă umană în lanțul care leagă primele două echipe de culegători și redactori de cea de a treia, exclusiv de redactori, aceștia deja ajunși la vârsta maturității biologice și științifice, a căror sarcină este finalizarea seriei atlasului prin următoarele două volume.

Structura recentului volum, cuprinzând *Lista localităților anchetate*, *Indice alfabetic al cuvintelor-titlu*, *Indice tematic al hărților lingvistice interpretative*, *Transcrierea fonetică*, *Abrevieri*, *Atlase lingvistice romanice și românești*. *Abrevieri*, *Indice de cuvinte și forme din hărți (H) și din materialul lingvistic necartografiat (MN)*, este consecvent păstrată, încât aici este necesară doar semnalarea unor diferențe cantitative și noutățile tehnice (enuțate, de altfel într-o prefață cu precizări utile, *Un atlas între tradiție și inovație*, cu traducere în franceză), care au constituit o preocupare permanentă a autorilor, începând cu redactarea asistată de calculator a volumului III (2007), continuând cu reproducerea fotografică a unor obiecte etnografice ilustrative pentru unele răspunsuri consemnate în H și MN și selectarea unor scurte relatări tematice din volumele de texte dialectale publicate de autorii Atlasului, informații referitoare la graiurile huțule din Bucovina (jud. Suceava), proceduri propuse în vol. IV (2014) și regăsite și în acest volum. S-a renunțat, pentru simplificare și evitarea redundanțelor, din motive subiective și obiective, amplu explicitate și convingător argumentate la p. XIII–XVI din *Introducere*, și la corespondențele cu textele

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași, România (mircea.ciubotaru944@gmail.com).

¹ *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina*, V, material cules de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț și redactat de Stelian Dumistrăcel, Luminița Botoșineanu, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu, Alexandru-Laurențiu Cohal, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, LXX + 418 p.

dialectale, copios adunate și ilustrate fotografic în două volume cu trei părți (1993, 1995 și 2002), suficiente pentru realizarea unei arhive de etno- și sociotexte dialectale. În materialul acestui volum nu au fost identificate suficiente elemente pentru întocmirea unor hărți ilustrative care ar delimita unele arii dialectale din estul și vestul și, respectiv, nordul și sudul Moldovei, ca în volumul IV, această abordare fiind poate cea mai interesantă noutate în acel volum. În schimb, de mare efect vizual, favorizând mai buna percepție a spațiului investigat lingvistic, este realizarea hărților fizice policrome pentru toate H.

Sunt aici 152 de hărți lingvistice analitice (H), însoțite de 133 de hărți interpretative simple (h), întocmite cu efortul și competența lui Florin-Teodor Olariu, și 171 de planșe sintetice tematice (MN), redactate cu maximă acribie de Luminița Botoșineanu, prelucrând materialul din răspunsurile la 323 de întrebări selectate din cele cu nr. 1526–2000 din *Chestionar* (cap. 11–14), și, în final, alte 23 de hărți sintetice și interpretative, cu informații cumulate din mai multe H și teme MN. Indicii întocmiți fără erori sunt de mare utilitate și indispensabili pentru identificarea tuturor cuvintelor și formelor din acest complex de hărți și MN, de o bogăție și varietate greu de urmărit fără instrumente adecvate și precis înfăptuite. Această muncă nu va fi niciodată îndeștul de apreciată pentru valoarea sa intrinsecă.

Tematica volumului V, mai restrânsă decât în cel anterior, cuprinde: *Timpul; fenomene meteorologice, Terenul; relieful, Școala; armata; administrația, Meserii; comerț și Diverse*, acest ultim grupaj de hărți și MN ilustrând diverse fenomene și realizări fonetice și gramaticale în substantive, verbe, adjective, pronume, numerale, adverbe și interjecții.

Materialul documentar cuprins în acest volum (și din toate celelalte anterioare) poate suscita interesul mai multor cercetători din domenii conexe dialectologiei, foneticieni și gramerieni, istorici ai limbii române comune și literare, stilisticieni, lexicografi, etimologiști și toponimiști, precum și al etnografilor și etnologilor. Semnalez, din perspectiva unui toponimist, mai multe informații prețioase pentru interpretarea și valorizarea unor apelative și entopice regăsite în diverse structuri toponimice, în sensul sporirii preciziei etimologice și motivării denominației geografice. Comparațiile cu atlasele dialectale ale celorlalte regiuni istorice conduc spre constatări și generalizări cu un grad sporit de cunoaștere a evoluției limbii române.

H 518. *Calea Lactee* oferă mai multe sintagme, între care cele mai frecvente sunt *drumul/calea robilor* și *drumul orbilor*, ultima probabil rezultată prin metateză și difracție semantică, împotriva logicii realiilor, acestea cartografiate ca zone compacte în teritoriul dintre Siret și Prut, din nordul și centrul Moldovei, cele dintâi, și în sud-est, cea din urmă, cu mici enclave sau puncte izolate în care au fost înregistrate *drumul țiganilor* și *calea laptelui*. Etnologii și folcloriștii vor trebui să coreleze aceste repartiții cu informațiile din Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu (vezi Fochi 1976: 332–334), pentru a constata eventuale evoluții, dispariții și nivelurile sociolingvistice ale astrinimelor. Aici, semnalez doar răspunsul ocazional al unui copil de 13 ani din Cudalbi, jud. Galați, *calea laptelui*, rezultat al interferenței între forma cultă, *lactee*, auzită, desigur, la școală, și apel. pop. *lapte*. Toponimistul care urmărește repartiția teritorială a denumirilor

Calea/Drumul lui Traian și *Troianul*, preocupat, eventual, și de etimologia apel. *troian*, va observa pronunțiile astronimelor *Trăian* la Cârlibaba și Șarul Dornei, jud. Suceava, la Burdusaci, com. Răchitoasa, jud. Bacău, și *Traian* în satul Ceahlău, jud. Neamț, în patru sate (Cârlibaba, Deluț, Șarul Dornei și Lungeni) din jud. Suceava, la Matca, jud. Galați, forme clar culte, promovate de antroponimia ardeleană și de istoria școlară din secolul al XIX-lea, în timp ce documentele istorice atestă în aceste zone forma ent. pop. *troian*.

H 528. *Troian*, apelativ cu sensul „grămadă mare de zăpadă adunată de vânt”, cu derivatele verbale *a troieni* și *întroieni*, este găsit frecvent în toate județele Moldovei. Trebuie observat faptul că nu se constată decât la Burdusaci coexistența astronimului *Drumul lui Trăian* cu apel. *troian* și verbul *a troieni*, în timp ce în punctele de anchetă din jud. Neamț și Suceava, unde s-au consemnat formele *Traian/Trăian*, apel. *troian* nu este cunoscut, fiind suplinit de *vi(s)colitură* (*žicolitură*). Faptul argumentează caracterul autentic popular al apel. *troian* și cel cult (secolul al XIX-lea) al astronimului cu determinantul *Traian/Trăian*, în legătură cu difuziunea cultului împăratului Traian de către Școala Ardeleană. Nu apar în NALR puncte de anchetă în care să fi fost înregistrat sensul „val de apărare” sau „șanț, ravenă, hogaș”, traseu negativ natural, al apel. *troian*, atestat totuși în Moldova, în documente istorice. Evident, acest sens a fost de mult uitat.

Planșa 343. MN *Prislop*. Într-un mic studiu din anul 1944, *Les slaves en Grèce et en Dacie* (republicat în Petrovici 1970: 145–151), Emil Petrovici includea oronimul *Prislop* în lista toponimelor vechi slave atestate sau semnalate într-un vast spațiu, din România și până în Grecia (*ibidem*: 147), și în aceea a apelativelor (entopice) românești de aceeași origine (precum *dumbrevă*, *izvor*, *laz*, *luncă*, *ostrov*, *peșteră*, *poiană*, *ponor*, *slatină*, *toplită*, *vârtop*), toate regăsite și ca toponime create de români, nefiind exclusă însă și originea slavă a unora dintre acestea, dificil sau chiar imposibil de identificat cu precizie. Distincția, de importanță metodologică pentru cunoașterea evoluției toponimiei românești și a straturilor sale denominative, a fost reluată, iar listele sporite, în cunoscutul studiu *Românii creatori de toponime „slave”* (1968, republicat în *ibidem*: 292–303). Concluzia că acest inventar toponimic și onomasiologic nu poate fi utilizat pentru delimitarea zonelor de locuire a slavilor din perioada simbiozei etnice cu românii rămâne un bun câștigat, dar adesea ignorat în studiile toponimiștilor marcați de partizanat naționalist slav. Nici unii istorici și lingviști români nu au realizat totdeauna posibilitatea formării de nume topice cu aspect slav (pseudoslave) cu material lexical (adesea și antroponimic) al limbii române. Dintre aceștia sunt citați A. de Cihac, Ioan Bogdan, N. Drăganu și Iorgu Iordan. Asemenea etimologii slave eronate sunt exemplificate și cu toponimele *Grădiște*, *Pociovaliște*, *Predeal*, *Prihod*, *Prihodiște*, considerate de E. Petrovici vechi apelative românești, ieșite din uz. Autorul argumentează originea românească a denumirilor din această serie cu indici fonetici, gramaticali, derivativi (sufixe) și cu observarea ariilor dialectale ale entopicelor și toponimelor în discuție. Este abordată și problema toponimelor create în cancelariile de limbă slavonă ale țărilor române și sunt repertoriate

numele recente date de oficialități unor localități și străzi în amintirea bătrânilor din anii 1877–1878 din Bulgaria (Grivița, Plevna, Rahova și Smârdan). În final, se formulează criteriul decisiv pentru identificarea toponimelor slave, acelea provenite din elemente lexicale și derivate cu sufixe inexistente în română.

Un studiu separat a rezervat E. Petrovici acestui oronim în *Rolul împrumuturilor în crearea toponimelor (în legătură cu toponimul românesc Prislöp)*, din anul 1962, cu bogată documentație geografică, istorică și cu prețioase constatări lingvistice (republicat în *ibidem*: 225–235). Reținem rezumativ prezența toponimului în toate regiunile muntoase și deluroase ale României, desemnând înălțimi și trecători (pasuri), formele nearticulate și articulate (*Prislöp, Prislöpul, Prislöapa*), de plural (*Prislöapele*), derivate (*Prislöpelul* și *Prislöpașul*), variante fonetice și grafice străine în graiuri și documente istorice maghiare și slavone (magh. *Priszlop, Preslop, Prezlop, Prozlop, Pryzlop* etc.), *Prislip* și *Pryslöp* în graiul huțul din nordul Moldovei și Ardealului, considerat apelativ împrumutat din română, urmând însă incertitudinea originii toponimului corespunzător (românesc sau huțul). Toponimele românești au fost considerate slave de Fr. Miklosich, G. Weigand, J. Kniezsa, A. de Cihac, N. Drăganu, Iorgu Iordan și alții. Termenul este găsit ca entopic românesc la Porucic (1931), în monografiile locale, glosare, dicționare și chestionare dialectale. Derivatele *a prislopi, a prisloci, prislopcit* dovedesc difuziunea sa în graiurile populare. În maghiară, top. *Prislöp* este împrumut românesc. Se constată prezența toponimului și în Polonia, Ucraina, Slovacia, Cehia (Moravia), Serbia, Croația, Macedonia, Bulgaria și Grecia și se reiterează ideea că, în unele locuri din România, toponimul ar putea fi și o creație slavă, dar imposibil de știut cu certitudine în care anume dintre ele. În legătură cu forma toponimelor cu prefixul *pri-/pry-*, pentru sl. comun **per-*, se discută cu prudență posibilitatea apariției acestora în polonă, ucraineană (huțulă) și slovacă prin forma rom. *prislop*, difuzată de păstorii „valahi”, vorbitori probabil ai unor graiuri slave, sau de localnicii slavi. Termenul începe să nu mai fie cunoscut (de fapt, procesul uitării termenului și sensului este mai vechi), dovadă fiind și apariția sintagmelor tautologice *Pasul/ Trecătoarea/ Curmătura Prislöp*. Sunt semnalati și termenii sinonimici *Cheie, Tarniță, Fereastră, Hagău, Poartă, Predeal, Prihod* și *Prihodiște, Scară, Scărișoară, Strungă, Șa*². Prețioasă, competentă și detaliată este discuția etimonului slav al apelativului românesc *prislop*, având același înțeles, reconstituit ca v. sl. meridional (bulg.) **prēslopŭ* (*ibidem*: 230–233).

Câteva observații și completări pot face pe marginea acestor chestiuni temeinic argumentate, cu materialul recent pus în circulație de NALR-Mold.Bucov, V, și de atlasele redactate pentru celelalte regiuni istorice. Mai întâi, argumentul care ar proba originea și vechimea toponimelor românești provenite din cuvinte străine, prin situarea lor, „de obicei, în arii toponimice curat românești” (*ibidem*: 229, nota 38), este cel mai șubred, fiindcă, de pildă, toponime majore sau chiar minore într-o anumită zonă, îndeosebi hidronime, precum, de exemplu, *Cacova*,

² Toponimele *Prihodul, Prihodiștea* 1963, republicat în *ibidem*: 237–240, și *Nume românești de trecători peste culmi*, 1966, republicat în *ibidem*: 264–273.

Coșna, Ocea, Răchitna, Trestiana sau *Ușița* din bazinul superior al Bârladului, sunt mai vechi decât toată masa toponimică constituită din zeci de denumiri cu bază lexicală sau antroponimică românească din jurul fiecăruia dintre acestea, desemnând pâraie de doar 2–5 km lungime. Așadar, oronimul *Prislopul Secului* de pe muntele Humorului din jud. Suceava nu poate fi considerat românesc doar prin considerentul vecinătății foarte relative cu *Gura Brezii, Măgura, Feredeul, Opcina Mare, Neagra, Straja* etc., cum considera E. Petrovici, acest criteriu de includere în listă putând fi imediat anulat de cel de excludere, prin invocarea toponimelor slave zonale *Ilva, Lușca, Rebra, Salva, Telciu, Zagra*, prin care N. Drăganu argumenta originea slavă a oronimului *Prislop* aflat în arealul acestor denumiri din jud. Bistrița-Năsăud (Drăganu 1933: 471), considerat românesc de E. Petrovici.

Trebuie observată și o anume formulare insuficient definită a lui E. Petrovici în chestiunea zonelor geografice locuite de romanici și de români în perioada etnogenezei, autorul părând a adopta fără comentarii necesare teza istoriografiei mai vechi despre formarea poporului român exclusiv sau prioritar în zonele muntoase și coborârea spre dealuri și câmpii în evul mediu timpuriu. Ca urmare, simbioza româno-slavă nu s-ar fi produs și în zona montană a României (desigur, nici în alte regiuni sud-dunărene), unde totuși toponimia slavă abundă de hidronime vechi (Bistrițe, Crasne, Putne, Suha, Suceava etc.). De acolo ar fi coborât „des montagnards roumains de leur nids carpathiques” în zonele de dealuri și câmpii, în Transilvania și regiunile extracarpatiche, unde s-a produs romanizarea, prin asimilarea slavilor care au dat numeroase topice și în aceste regiuni³. Teza despre retragerea populației romanizate în afara spațiului agricol, într-o civilizație preponderent pastorală, nu poate însă explica păstrarea marelui fond lexical latin referitor la viața agrară (cereale, lucrări, unelte, rituri agrare).

Entopicele românești din câmpul semantic „trecătoare prin locuri înalte și strâmte” sunt mai noi decât *prislop* (sau *prihodiște*), fiind fie rezultate din sensuri figurate (*scară, șa, tarniță*), fie derivate postverbale (*curmătură, trecătoare*), *pas* e neologism geografic (< germ. *Pass*) și doar *strungă*, din substrat, este arhaic, dar tot cu sens figurat ca entopic și toponim. Această stratificare lexicală impune și o stratificare toponimică și observarea unei pseudosinonimii a sintagmelor toponimice formate cu acești termeni, precum și necesitatea corelațiilor dintre acestea cu locul, poziția, altitudinea, căile de comunicații și gradul de acoperire a teritoriului cu păduri din zonele locuite. Este în logica istorică axioma că denumirile nu au putut să apară decât în împrejurările frecventării de către oameni a unor spații antropizate, în speță, în momentul în care au fost deschise poteci și drumuri prin codrii munților, pentru trecerea dintr-un bazin hidrografic în altul, când formele reliefului au devenit vizibile prin defrișări și când așezările s-au îndesit. Pentru zona Moldovei de Nord, de pildă, este aproape sigur că primele prisloape denumite au fost acelea de la est de Borșa, actualul Pas Prislop, care permitea trecerea spre Maramureșul istoric, în bazinul Vișeuului, și cele dintre bazinele Bistriței, Moldovei, Moldoviței, Suceviței și Sucevei, pe văi cu drumuri accesibile (Putnele slave). Acele trecători au devenit treptat repere majore într-o

³ *Les slaves en Grèce et en Dacie* (în Petrovici 1970: 151).

regiune întinsă și au putut fi cunoscute, nominal, de la mare distanță, îndeosebi în vremurile moderne, prin circulație intensă și prin instrucție școlară, geografică. Nu este întâmplătoare apariția prisloapelor importante în cele mai vechi atestări ale oronimului, cel din jud. Bistrița-Năsăud în anul 1392, altele în hotarnice ale braniștilor mănăstirești din secolul al XVI-lea. Primele oronime, neidentificate, au fost slave, cele ulterioare, presupuse cu relativă probabilitate, au fost create de români, după secolul al X-lea. Două prisloape din hotarul Mănăstirii Sucevița, Prislopul Vețului, la Voitin, și Prislopul Popii, între Valea Moldoviței și Valea Humorului, sunt menționate la 6 august 1583 (DRH, A, VII: 717–718, uric fals, dar care nu poate fi inexact în mențiunea reperelor topografice ale braniștei), iar Prislopul Săcuilor din hotarul muntelui Măgura al Mănăstirii Humor, de la vest de Vatra Moldoviței, la 12 iulie 1594 (*ibidem*, IX: 164). E greu de presupus că aceste denumiri sunt anterioare apariției așezărilor mănăstirești din secolul al XV-lea, dovadă fiind și determinanții personali din sintagmele toponimice. Ele sunt românești cu mare probabilitate.

În Carpații răsăriteni și de nord, denumirea *Prislop* apare cel mai mai frecvent în fosta Bucovină, inclusiv în partea din Ucraina, la Corapcin și Vijnța de pe Ceremuș, la Berhomete, pe Prut, la izvoarele Siretului, la Crasna și Crănsișoara, la Lucavăț și Pătrăuții de Sus. În România, o găsim în nordul extrem, la Straja și Ulma, în braniștile Mănăstirilor Sucevița, Moldovița și Putna (Grămadă 1996, I: 104–105). Cu NALR–Mold. Bucov., V, adăugăm la Prisloapele din jud. Suceava pe cele din jud. Neamț, la Gârcina, pct. 567, și Ceahlău, pct. 572, ca nume de munte, și la Fărcașa, pct. 574, ca denumire de pârâu. În Vrancea, toponimul apare numai o dată, la Mera, pct. 661, pe Milcov, dar ca nume de pădure (planșa 344 MN). O fostă mahala Prislop, probabil în partea de nord a vetrei Târgului Ocna, unde locuiau birnici și oameni ai salinei la 1774 (REC. POP.: 334), atestă o mai veche trecătoare spre satul actual Vâlcele. Anchetele relativ recente evidențiază faptul că oronimul a devenit uneori polarizator pentru denumiri de pâraie, păduri, o stână, o cărare și că ent. *prislop* nu mai este de mult activ, a ieșit firește din uz sau s-a desemantizat. Fiindcă formele de relief nu dispar și nu apar ca obiectele sociogeografice (așezările) sau ca locurile rezultate din activitatea umană (curături, poieni, runcuri, căi de comunicație etc.), acestea cu denumiri adesea uitate, schimbate, extinse sau polarizate, alte noi utilizări ale ent. *prislop* nu sunt posibile. Ca oronime majore, *Prislopul* și *Prisloapele* s-au conservat vreme de veacuri, sunt cunoscute direct de localnici sau, prin turism și alte căi culturale, la distanțe mari, precum Pasul Prislop de la Borșa, de notorietate națională. Nu este, așadar, surprinzător că informatori din localități îndepărtate au auzit de numele *Prislop*, în diverse împrejurări sau la școală, dar nu îi pot preciza sensul. Din păcate, o deficiență a tuturor atlaselor regionale, rezultat al unei insuficiente insistențe în anchetele dialectale, constă în absența indicilor de cunoaștere *de facto* de către informatori a locurilor denumite de toponimele presupus știute. Astfel, de regulă, subiecții spun că știu sau au auzit de un munte sau loc *Prislop*, *Prihodiște*, *Tarniță* etc., dar nu este clar dacă acele toponime sunt în arealul localității de anchetă sau în alte regiuni. Toponimistul va trebui să dețină propriile sale surse pentru identificarea eventualelor locuri doar semnalate în ancheta dialectală.

În Bucovina, numai la Argel, pct. 467, termenul *prislop* este definit ca o lășătură între două dealuri, la Vama, pct. 481, ca așezătură pe deal, aproape de vârf, iar la Vatra Moldoviței, pct. 474, se știe de un munte Prislop și se echivalează ent. *prislop* cu *tarniță*, deci și aici sensul este cunoscut. Dar chiar în aceste localități este posibil ca informatorii să fi dedus sensul apelativului din caracteristica geografică a muntelui cunoscut. Atrage atenția înregistrarea nesigură *pirislop* de la Vetrișoiaia, pct. 661, de pe Prut, din jud. Vaslui, cuvânt poate auzit undeva, căci în zonă nu putea exista vreun prislop. Forma entopicului este *prislip* în graiul din satele huțule din Bucovina.

Faptul că toponimele *Prislop* apar, de regulă, în zonele montane din Carpați este de natura evidenței, dat fiind sensul entopicului. Observația a fost făcută și de Luminița Botoșineanu, redactorul Planșei 343. MN, p. 331, dar constat că regula nu este strictă, toponime *Prislop*, mai rare, fiind cunoscute și în zone de dealuri, de pildă la Tătărușii și Miroslăveștii de pe Siret, din jud. Iași. Iese în evidență, neașteptat, și singurul loc cu denumirea *Prislop* din spațiul deluros dintre Siret și Prut, atestată documentar și încă în uz, consemnat în aceeași planșă MN și în anchetă personală (1994), desemnând o înălțime de peste 440 m, de la cca 4 km nord de satul Tansa, jud. Iași, oronim atestat începând din anul 1706 (ARH. BUC., *Achiziții noi*, MMDCCV/11 (copie din anul 1793); rezumat în CAT. MOLD. V: 149). Rețeaua de pâraie cu nume slave din zona acestui Prislop, anume *Gârbovăț*, *Răchitna*, *Șacovăț* și *Veja*, din bazinul superior al râului Bârlad, ar sugera originea slavă a oronimului, dar probabilitatea unei denominații românești, cu ent. *prislop*, este mult mai mare, date fiind locuirea rară și târzie în zonă, poate de prin secolele al XIII-lea și următorul, precum și izolarea locului, împădurit și nefrecventat înainte de anul 1400, circumstanțe care nu susțin un etimon slav al toponimului. Nu aceleași sunt condițiile și pentru apariția oronimelor *Holmul* din aceeași zonă geografică, acestea având o reliefare puternică în peisaj și fiind vizibile de la mare distanță.

Atestarea și răspândirea toponimelor *Prislopul*, *Prislopelul* și *Prisloapele*, ca oronime și hodonime (pentru trecători peste munți și dealuri) și, prin polarizări, ca nume de sate, cătune, văi, păduri, pâraie și diverse locuri în Țara Românească, între 1415 și 1545, în documente slavone (DERS: 194–195), în jud. Argeș, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Gorj, Mehedinți, Muscel, Neamț, Prahova, Sălaj, Sibiu și Vâlcea, în Maramureșul istoric (MDG, V: 103; Ghinea 2000: 433; DTRO, V: 269–270; TTRT-S: 265), documentează temeinic existența entopicului românesc de origine slavă, admis și consemnat în DLR VIII/5, s.v., dar cu sărace exemplificări, deduse din oronime și cu atestări târzii (*Prislopul Secului*, 1737). Singura utilizare certă a apel. *prislop* pe care o cunoaște DLR este ilustrată cu un text folcloric în care sensul nu este explicit: *Vândui via și-un prislop*. Un înțeles 'gropi de hotar' al unui pl. *prislopi* dintr-un glosar (Coman 1939: 63) este în kontrasens cu toate atestările și suspect de resemantizare neobservată de autor sau de neînțelegere a contextului unei hotarnice. Dicționarul nu a reținut nici derivatele verbale *a prislopi*, *a prislopoci*, cu sensul „a turti, a face adâncituri în ceva neted”, și *a se prislopi* „a se nărui”, comunicate în 1962 de E. Petrovici (*Rolul împrumuturilor...*, în Petrovici 1970: 229).

În NALR–Olt., II, **Planșa 47. MN *Prislop*** atestă prezența entopicului și a toponimului în Gorj și Mehedinți, ca nume de munte, deal, pășune, drum, cuvânt aproape complet desemantizat sau resemantizat: *prislov* „teren băgat într-o văgăună, de unde nu se pot scoate lemnele sau fânul” (pct. 914, Oțeșani, jud. Gorj) sau „bucată de pământ pe câmp, între holde, rămasă nelucrată” (pct. 945, Cireșu, jud. Mehedinți). Numai în pct. 937 (Călugăreni) și pct. 938 (Peștișani, jud. Gorj) *prizlop* este știut ca „loc mai jos între două dealuri”.

Planșa *Prislop*. MN din harta 534, din ALRR-Munt.Dobr., IV, indică prezența ent. *prislop* (*prizlop*) în jud. Vâlcea, Argeș și Prahova, în doar opt localități din zonele nordice, având ca referenți munți, dar și un drum în pădure, un vârf neted de deal izolat. În jud. Argeș, trei sate Prislop, cel din com. Vlădești și cele două din com. Drăganu și com. Bascov, de la nord-vest de Pitești, mai mențin în uzul lingvistic un cuvânt devenit obscur. Un informator din Filipeștii de Pădure (jud. Prahova) știe de Prislopul din Bucovina, iar la Valea Doftanei și Trăisteni este menționat un cătun Prislop, neidentificat. În cele mai multe puncte de anchetă, termenul nu este cunoscut, iar în Dobrogea nu se constată nicio urmă.

Planșa 359–360. MN *Tarniță* din NALR-Mold.Bucov., V, aduce informații noi față de constatările lui E. Petrovici (*Nume românești de trecători peste culmi*, în Petrovici 1970: 272–273, cu Harta *tarniță* ‘șă’, *ibidem*: 274), care delimitează cu material din ALR numai două arii ale ent. *tarniță* ‘șă’, una mai mare, cuprinzând Bucovina românească, nordul jud. Neamț și Maramureșul, și alta, restrânsă, în Munții Apuseni, la Abrud și în nordul acestei localități, cu o singură înregistrare a sensului ‘trecătoare’, la Pipirig, jud. Neamț. În realitate, răspândirea apel. *tarniță* și a entopicului figurat este probată de prezența toponimelor corespunzătoare într-o arie mai mare, cu extensie în Bucovina ucraineană (la Bănila, Comărești, Crasna de Sus; vezi Grămadă 1996, I: 154, 235, 242, 246; II: 449) și în regiuni din sud și sud-vestul României, fie și doar semnalată de satele Tarnița, cel înglobat în municipiul Curtea de Argeș, cel din com. Buceș, jud. Hunedoara, și cel înglobat în orașul Baia de Aramă, jud. Mehedinți (Ghinea 2000: 531). În harta interpretativă CDXXX, p. 418, din NALR–Mold. Bucov., V, cuvântul *tarniță* este cartat cu sensul propriu ‘șă de lemn’ și cel figurat, geografic, ‘trecătoare peste o culme de munte sau de deal ca o șă’, separate sau ambele în aceleași puncte de anchetă din jud. Suceava, Neamț și câteva localități din jud. Bacău, dar exclusiv ca entopic numai la Brodina și Vatra Moldoviței, jud. Suceava, Pipirig, Ceahlău și Poiana, jud. Neamț, Dealul Morii, jud. Bacău și la Trușești, jud. Botoșani. În alte localități, sunt cunoscute toponimele *Tarnița* ca nume ale unor sate din apropiere, precum acelea din com. Dagâța, jud. Iași, com. Oncești, jud. Bacău, al fostului Schit Tarnița de la Vîtăneștii de sub Măgură, com. Bolotești, sau al unei vechi moșii Tarnița de la Vizantea Mănăstirească din jud. Vrancea. Desigur, anchetele viitoare vor aduce la lumină și alte toponime minore *Tarnița*, de pildă, acela care desemnează șaua dintre Dealul Golanilor și Dealul Valea Ursului, de la cca 1,5 km nord-vest de satul Valea Ursului, jud. Neamț. În unele cazuri, trebuie propus un etimon antroponimic, care este foarte probabil pentru oron. *Tarnița* sau *Tarnițoaia*, numele unui vârf de munte de lângă orașul Moinești, jud. Bacău (MDG, V: 545). Derivatul fem. *Tarnițoaia*

presupune un nume de familie masc. *Tarniță*, atestat în Moldova (un răzeș Andreica Tarniță, în anul 1654, la moșia Todireni, com. Pădureni, jud. Vaslui; ARH. IȘ., *Documente Spiridonie*, pachet XVIII/12), probabil și în alte zone.

Planșa 48. MN *Tarniță* din NALR–Olt., IV, cartează toponime cunoscute în multe locuri din jud. Mehedinți și jud. Gorj, ca denumiri de munți, dealuri, diverse locuri, o comună, dar nicăieri nu se cunoaște sensul primar de ‘șă’ al apel. sau ent. *tarniță*, ci numai acela de ‘ladă în care se pregătește varul pentru tencuială’, la pct. 901, Câineni, pct. 904, Brezoi și pct. 910, Zmeuratu, jud. Gorj. Aici, se constată un proces de desemantizare toponimică mai avansat decât în Moldova, paralel cu o restrângere a ariilor entopicelor și a apelativelor primare.

O concluzie cu caracter de generalitate este faptul că ent. *curmătură*, *prislop* și *tarniță* din același câmp semantic nu sunt sinonime, ariile lor nu se suprapun, iar uzul acestora este determinat de caracteristicile specifice ale formelor de relief desemnate.

Desemantizările și restrângerea ariilor apelativelor și entopicelor vechi din clasa termenilor referitori la locuri de trecere peste relieful înalt vor continua, martorii de eroziune semantică – toponimele (oiconime, oronime și hodonime) – rămânând neatinși de trecerea timpului.

ABREVIERI

apel. = apelativ
bulg. = bulgar
com. = comună
ent. = entopic
fem. = feminin
germ. = german
jud. = județ
magh. = maghiar
masc. = masculin

oron. = oronim
pct. = punct (cartografic)
pl. = plural
pop. = popular
rom. = românesc
sl. = slav
top. = toponim
v. sl. = vechi slav

BIBLIOGRAFIE

- ALRR–Munt. Dobr., IV = *Atlasul lingvistic român, pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, vol. IV, de Teofil Teaha (coord.), Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 2004.
- ARH. BUC. = Arhivele Naționale din București.
- ARH. IȘ. = Arhivele Naționale din municipiul Iași.
- CAT. MOLD. V = *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, vol. V (1701–1720), întocmit de Veronica Vasilescu și Doina Duca-Tinculescu, București, 1975.
- Coman 1939 = Petre Coman, *Glosar dialectal*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională.
- DERS = *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374–1600*, București, Editura Academiei, 1981.

- DLR VIII/5 = Academia Română, *Dicționarul limbii române. Serie nouă*, redactori responsabili: Iorgu Iordan, Al. Graur și Ion Coteanu, tomul VIII, partea a 5-a, Litera P (*presin-puzzolană*), București, Editura Academiei, 1984.
- Drăganu 1933 = Nicolae Drăganu, *Români în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională
- DRH, A, VII, IX = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. VII (1571–1584), întocmit de Ioan Caproșu, București, Editura Academiei Române, 2012; vol. IX (1593–1598), întocmit de Petronel Zahariuc, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Cătălina Chelcu, Sorin Grigoruță, București, Editura Academiei Române, 2014.
- DTRO, V = *Dicționarul toponimic al României. Oltenia*, sub redacția lui Gheorghe Bolocan, vol. V, Craiova, Editura Universitaria, 2005.
- Fochi 1976 = Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, București, Editura Minerva.
- Ghinea 2000 = Dan Ghinea, Eliza Ghinea, *Localitățile din România*, București, Editura Enciclopedică.
- Grămadă 1996 = Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, ediție de Ion Popescu-Sireteanu, I–II, Centrul de Studii „Bucovina”, București, Editura Anima.
- MDG, V = *Marele dicționar geografic al României*, alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe, de George Ioan Lahovari, General C.I. Brătianu și Grigore G. Tocilescu, vol. V, București, Stab. Grafic J.V. Socecă, 1902.
- NALR–Mold. Bucov., V = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina*, vol. V, material cules de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț și redactat de Stelian Dumistrăcel, Luminița Botoșineanu, Florin-Teodor Olariu, Veronica Olariu, Alexandru-Laurențiu Cohal, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022.
- NALR–Olt., II, IV = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Oltenia*, vol. II, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, București, Editura Academiei, 1970; vol. IV, de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, București, Editura Academiei, 1980.
- Petrovici 1970 = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, Editura Academiei.
- Porucic 1931 = T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română în Basarabia (extras)*, Chișinău.
- REC. POP. = *Moldova în epoca feudalizmului*, vol. VII, partea I, *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772–1773*, editor P. Gh. Dmitriev, Chișinău, Editura Știința, 1975.
- TTRT–S = *Tezaurul toponimic al României. Transilvania. Județul Sălaj*, București, Editura Academiei Române, 2006.

DIALECTOLOGY AND TOPONYMY: DIATOPIC AND SEMANTIC CORRELATIONS (TERMINOLOGY OF LANDFORMS)

ABSTRACT

NALR–Mold. Bucov., vol. V, 2022, includes several maps, but also unmapped materials from the onomasiological group of landform terminology, which also involves some aspects of Romanian toponyms. The territorial distribution covered by these materials sheds light on their diachronic

relationship with the corresponding names of Slavic or pseudo-Slavic origins, as mentioned by Emil Petrovici, and highlights either the popular or the cultivated character of some formal variants. Thus, the names *Calea* or *Drumul lui Traian* are confirmed as learned forms, promoted by the Transylvanian anthroponymy and the ideology of the 19th century, while the historical documents in Moldova and Bucovina attest the pop. ent. form *Trojan*.

There are no survey points in the NALR that list the meaning of “defence wave” or “ditch, gully, log” attached to the recorded appellative “trojan”. Obviously, this meaning has long been forgotten. Romanian entopics for the semantic field meaning “passing through high and narrow places” are newer than *prislop* (or *prihodiște*), and are the result of either figurative meanings (i.e., *scară*, *șa*, *tarniță*) or post-verbal derivatives (i.e., *curmătură*, *trecătoare*). *Pas* is a geographical neologism (from germ. *Pass*) and only *strungă* (“lathe”), from the substrate, is archaic, but still with figurative meaning as an entopic and toponym.

The most reliable argument that would prove the origin and antiquity of the Romanian toponyms derived from foreign words is their positioning in “usually purely Romanian toponymic areas”, as E. Petrovici noticed. Thus, the oronym *Prislopul Secului* cannot be considered Romanian only by considering its very close proximity to Gura Breazii, Măgura, Feredeul, Opcina Mare, Neagra, Straja, etc.

The fact that the toponym *Prislop* appears, as a rule, in the mountainous areas of the Carpathians is evident, given its entopic meaning, but the only place named *Prislop* in the hilly area between Siret and Prut, from about 4 km north of the village of Tansa, Iași county, should be pointed out, the oronym being attested since 1706. The rare and late habitation in this area, dating perhaps from the 13th century, as well as the isolation of the place, wooded and uninhabited before 1400, are circumstances that do not support a Slavic etymon of the toponym. NALR–Muntenia and Dobrogea, vol. IV, indicates the presence of ent. *prislop* (*prizlop*) in Vâlcea, Argeș and Prahova counties, in only eight localities of the Northern areas, but there is no trace of this word in Dobrogea. E. Petrovici uses material from ALR to restrict the geographical spread of the ent. *tarniță* ‘șa’ to only two areas – a larger one, including the Romanian Bucovina, the North of Neamț county, and the Maramureș, and a narrower one, in the Apuseni Mountains, at Abrud and to the North of this location, with only one record of the meaning of “passing”, at Pipirig, Neamț county. In reality, the spread of the appellative *tarnița*, which has extensions into the Ukrainian Bucovina, and of its figurative entopic is proven by the presence of the corresponding toponyms in a larger area, found in the Tarnița villages in the regions of Southern and Southwestern Romania, in Argeș, Hunedoara and Mehedinți counties. The de-semanticization and narrowing of the areas of the old appellatives and entopics from the class of terms referring to places of passage over the high ridges will continue, but the witnesses of semantic erosion, the toponyms (oiconyms, oronyms and hodonyms), will remain untouched by the passage of time.

Keywords: *entopics, toponyms, trojan, prislop, tarnița.*